

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІАТУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Віталій КОНДРАТЕНКО (Кропивницький)

У статті здійснено загальну характеристику адміністративно-правового регулювання діяльності нотаріату в окремих країнах двох основних систем нотаріату – латинського і англосаксонського типу. Особливу увагу зосереджено на питаннях правового статусу, вимогах до особи нотаріуса, засадах здійснення ним професійної діяльності, а також на контрольних повноваженнях компетентних органів державної влади в аналізованій сфері. За результатами дослідження констатується, що перспективи розвитку нотаріату в Україні мають спиратися на накопичений світовий досвід та враховувати національні звичаї та ментальність українського народу.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, нотаріат, нотаріус, нотаріальна діяльність.

В статті осуществлена обшая характеристика административно-правового регулирования деятельности нотариата в отдельных странах двух основных систем нотариата – латинского и англосаксонского типа. Особенное внимание сосредоточено на вопросах правового статуса, требованиях к нотариусу, принципах осуществления ими профессиональной деятельности, а также на контрольных полномочиях компетентных органов государственной власти в анализируемой сфере. За результатами исследования констатируется, что перспективы развития нотариата в Украине должны опираться на накопленный мировой опыт и учитывать национальные обычаи и ментальность украинского народа.

Ключевые слова: административно-правовое регулирование, нотариат, нотариус, нотариальная деятельность.

The article carries out general description of administrative and legal activities of notaries in single countries of two basic systems of notoriety – of Latin and Anglo-Saxon type. Special attention has been concentrated on the issues of legal status, requirements to notaries, principles of realization of their professional activity, and also on control of plenary powers of competent public authorities in an analyzable sphere. According to the results of the established research prospects of notoriety development in Ukraine should be based upon the accumulated world experience, and national consuetudes and mentality of the Ukrainian people should be taken into account.

Key words: adjustment administration, notary, notarial activity.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших умов розвитку України в напрямку інтеграції до світового співтовариства є приведення її законодавства до рівня світових стандартів. Водночас, ці процеси суттєво позначаються на організаційних формах і правових засадах функціонування ряду державних інституцій та, у першу чергу, тих з них, які самі безпосередньо впливають на зазначені процеси. Серед останніх важливе місце займає нотаріат як один із правозахисних інститутів державної гарантії дотримання законності.

З метою сприяння становленню цілісного підходу до правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні, визначення функцій нотаріату та побудови чіткої структури нотаріальних органів для надання населенню послуг правового та нотаріального характеру у відповідності до міжнародних стандартів, а також поступового і системного реформування вітчизняного нотаріату постає необхідність дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності та подальша його адаптація до вітчизняної системи нотаріату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем функціонування та організації нотаріату зверталася низка вітчизняних вчених, зокрема, Г.Ю.Гулевська, Н. В. Ільєва, Н. В. Карнарук, Г. Б. Романовський, О. В. Романовська, В. В. Комаров, Ю. В. Нікітін, К.І.Федорова, С. Я. Фурса. Разом із тим, у їхніх наукових дослідженнях зазначена проблема аналізувалася фрагментарно або в межах цивільно-правової науки. Тому багато питань щодо адміністративно-правового регулювання цієї діяльності залишаються не з'ясованими й досі.

Мета статті полягає в здійсненні загальної характеристики адміністративно-правового регулювання діяльності нотаріату в окремих країнах двох основних систем нотаріату – латинського і англосаксонського типу.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день існує дві основні системи нотаріату – латинського і англосаксонського типу. У систему Міжнародного союзу латинського нотаріату, який об'єднує в своєму складі більше п'ятдесяти нотаріатів, входять, зокрема, нотаріати Франції, Німеччини, Іспанії, Італії, Австрії, Швейцарії, Нідерландів, Латинської Америки, Японії.

У системі латинського нотаріату нотаріус виступає, як незалежний представник держави, наділеного від її імені повноваженнями здійснювати нотаріальні дії, й одночасно

несе особисту відповідальність за здійснення нотаріальних дій. Незалежність нотаріуса забезпечує надання угодам сторін «публічної форми і публічної довіри», оскільки нотаріус виконує завдання публічної влади [1, с. 57–58]. Контроль за діяльністю нотаріуса здійснюється державою в особі органів юстиції і нотаріальними палатами [2, с. 119].

Слід мати на увазі, що у ряді країн латинського нотаріату паралельно існують державний і вільний нотаріат, наприклад, лише державний нотаріат діє в землі Баден Вюртемберг у Німеччині і приблизно в половині кантонів Швейцарії. У Португалії нотаріуси також є державними службовцями. Крім того, в країнах латинського нотаріату організація і система вільного нотаріату відрізняється значною гнучкістю. Наприклад, у ряді земель Німеччини допускається поєднання професій адвоката і нотаріуса, коли одна і та ж особа може одночасно виконувати вказані функції [3].

Щодо міжнародних стандартів нотаріальної діяльності, то як приклад, можна навести правове регулювання організації і діяльності нотаріату у Франції і Німеччині. Організаційна структура французького нотаріату складається з трьох рівнів. Загально-національний рівень – Вища Рада Нотаріату Франції. Регіональний рівень – Регіональна рада нотаріусів. Формується в тих же регіонах, в яких є апеляційні суди регіонів. Департаментський рівень – Нотаріальна Палата Департаменту. Формується в одному або при декількох департаментах Франції. Характерна риса всіх перерахованих вище структур – те, що вони є професійними громадськими об'єднаннями, заснованими на обов'язковому членстві нотаріусів [4].

Компетенція нотаріуса у Франції досить велика. Нотаріуси відіграють провідну роль в правовому супроводі операцій з нерухомістю, самостійно займаючись перевіркою всього фактичного складу, який необхідний для здійснення правочину. Значна роль нотаріуса полягає в оформленні і захисті майнових прав в сім'ї, спадкових прав. Держава, в особі перш за все Міністерства юстиції, активно бере участь в регулюванні питань організації нотаріальної діяльності, визначенні чисельності нотаріального корпусу і вирішенні низки інших питань, не втручаючись в той же час в сутність нотаріального провадження.

Вищезазначене дає можливість прийти до висновку, що нотаріальна діяльність у Франції має свою особливість. Ця особливість проявляється у офіційному положенні нотаріуса, як представника вільної професії. Він несе повну відповідальність перед державою та виступає порадником для клієнтів, які в свою чергу, можуть самостійно обирати, до якого із нотаріусів їм звертатися. Також, нотаріальна діяльність підлягає контролю з боку держави, через судові установи, які у разі неналежного виконання зобов'язань щодо консультування накладають досить жорсткі санкції [5, с. 150].

Сучасна система нотаріату в Німеччині також є результатом тривалого розвитку. Його особливість полягає у відсутності єдиного нормативного акту, який би регулював нотаріальний процес та право нотаріусів на стягування тарифів, окрім Федерального положення про нотаріат існує багато спеціальних правових актів, які доповнюють Федеральне положення. Процес посвідчення регулюється Законом «Про встановлення обов'язкової форми документації», а витрати і тарифи Законом «Про витрати і діяльність Добровільної підсудності». Обидва закони поряд з Федеральним положенням про нотаріат визначають статус нотаріуса в загальній правовій системі [5].

У Німеччині нотаріуси призначаються Міністерством юстиції. У кожному окрузі Апеляційного суду діє нотаріальна палата, яка, в свою чергу, входить до складу Федеральної нотаріальної палати, і представляє інтереси нотаріусів в органах керівництва та трибуналах Німеччини. Згідно із законодавством, кожна окружна нотаріальна палата виконує різноманітні функції: представляє інтереси нотаріусів в професійному, юридичному та економічно-політичному аспекті; захищає честь професії, слідкує, щоб її члени гідно виконували свої обов'язки; сприяє підвищенню кваліфікації нотаріусів, стажерів та приймає іспити помічників нотаріусів [6, с. 44].

Нотаріус в Німеччині займається підготовкою і посвідченням документів, які мають більшу доказову силу, ніж документи, підписані приватними особами. Право на зайняття посади нотаріуса має громадянин Німеччини, що відповідає цілому ряду вимог: наявність академічної підготовки; університетського диплома; успішне закінчення підготовчих курсів.

Крім того, для отримання посади нотаріуса необхідно, як правило, протягом трьох років пройти випробування як нотаріуса асесора.

Компетенція нотаріуса в Німеччині досить широка і відображена в ряді законодавчих актів. Нотаріуси завіряють і посвідчують документи, а також підписи осіб і копії з документів; посвідчують дійсність повноважень на представництво; приймають клятву, клятвене завірення, знімають свідчення під присягою; займаються зберіганням і доставкою документів і цінностей третім особам, здійснюють ряд інших нотаріальних дій. Найбільший об'єм роботи нотаріуса займає правове забезпечення операцій з нерухомістю, посвідчення шлюбних договорів, посвідчення попередніх договорів, у тому числі договорів про створення акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю [7].

Отже, в Німеччині, на відміну від Франції, інститут нотаріату підлягає більшому державному врегулюванню через установи юстиції. Не в усіх землях Німеччини нотаріуси є працівниками вільної професії, але, незважаючи на певні відмінності, інститути нотаріату Франції та Німеччини вважаються класичними моделями нотаріату латинського типу [7, с. 412].

Певні особливості має державний вплив на організаційно-функціональні засади нотаріату в Греції та Австрії. На сьогоднішній день Міністерством юстиції Греції згідно з чинним законодавством встановлено обмежений доступ до цієї професії. Нотаріус вважається «посадовою особою без державної влади» і може здійснювати свою діяльність лише у відповідному судовому окрузі. Нотаріусом може бути призначена особа у віці не менше 28 років та не більше 42 років, а досягнувши 70 років, нотаріус згідно із законодавством повинен припинити свою діяльність.

Для допуску до професії встановлені наступні вимоги: громадянство Греції; наявність диплому юридичного факультету відповідного вузу; стаж роботи терміном два роки адвокатом, суддею, або керівником органу реєстрації земельних книг. За наявності цих умов для бажаючих займатися нотаріальною діяльністю існує можливість прийняти участь у конкурсі, організованому Міністерством юстиції, в разі позитивного результату – бути призначеним нотаріусом рішенням міністра юстиції. Детальне регулювання умов конкурсу здійснюється на підставі спеціального указу Президента, раз на чотири роки міністр юстиції звертається до відповідної комісії компетентного вищого земельного суду, з пропозицією щодо збільшення кількості нотаріусів. Суперечки вирішуються іншою комісією касаційного суду, рішення якої є обов'язковим для міністра юстиції [8, с. 42].

Професійним об'єднаннями є Асоціації нотаріусів, членство в яких є обов'язковим, і які здійснюють, перш за все, методичні функції (влаштовують наукові семінари, видають журнали про нотаріальну діяльність, інформують членів про нове законодавство, надсилаючи циркулярні листи). Об'єднання нотаріусів є юридичними особами публічного права, контроль за їх діяльністю здійснюється міністерством юстиції. Діяльність нотаріуса контролюється професійними органами, прокурором та податковою інспекцією. Існує обов'язковий тариф на професійний прибуток нотаріуса.

Претендент на посаду нотаріуса в Австрії повинен мати вищу юридичну освіту та щонайменше сім років стажу. Отримати цю посаду він може тільки за результатами конкурсу. Нотаріальна палата передає свої рекомендації щодо кандидата на розгляд Міністерству юстиції, де її розглядають дві судові інстанції, і після затвердження нотаріус автоматично стає членом нотаріальної палати, яка є спільною для одного чи двох районів. На національному рівні нотаріальні палати об'єднані у єдину організацію – Австрійську нотаріальну палату. Розміри гонорарів нотаріуса встановлюються законом, і він не може запросити вищу ціну, хоча може її знизити з урахуванням численних обставин справи [6, с. 44].

Зовсім інші принципи нотаріальної діяльності в країнах англосаксонської правової системи (Великобританія, США, Австралія, Сінгапур, Індія та ін.). Ця правова модель заснована переважно на судовому прецеденті, через що основна увага приділяється показам свідків як засобу доведення, у тому числі і при дослідженні письмових доказів. Нотаріуси та

нотаріальні документи не грають тієї важливої ролі, яка відведена їм в країнах латинського нотаріату.

Особливістю організації нотаріату в США є відсутність єдиного спеціалізованого державного правового інституту. Взагалі у Сполучених Штатах Америки відсутнє федеральне законодавство про нотаріат, основні правові аспекти організації нотаріальної діяльності відображені в модельному законі «Про нотаріат» і в Уніфікованому законі США «Про нотаріальні дії» та конкретний перелік нотаріальних дій, вимоги до осіб, які мають намір вчинювати нотаріальні дії, правовий статус нотаріусів та особливості організації їхньої діяльності регламентуються законодавствами окремих штатів [9, с. 153].

Згідно останніх повноваженнями із вчинення нотаріальних дій наділені певні посадові особи, які можуть бути умовно поділені на дві групи: особи, компетенція яких визначена законом і не потребує додаткового підтвердження, та особи, право вчиняти нотаріальні дії яких має підтверджуватися в кожному конкретному випадку локальними нормативними актами. До першої групи належать судді, офіцери військових формувань США, офіцери іноземних військових формувань, посадові особи консульських установ іноземної держави на території США.

До другої групи осіб, які мають право на вчинення нотаріальних дій тільки за наявності спеціального дозволу на це, належить, наприклад, начальник федеральної тюрми. У більшості штатів особа, яка досягла 18 років і бажає стати нотаріусом, має скласти лише нескладний іспит. Більшість нотаріусів працюють секретарями в юридичних фірмах, судах, банках і страхових компаніях [10, с. 24].

Держава в особі державних органів США призначають особу на посаду нотаріуса, видають дозвіл на здійснення нотаріальної діяльності і контролюють дотримання законності здійснення дій. У разі ж виявлення зловживань, помилок у діяльності суб'єктів нотаріальної діяльності до них можуть бути застосовані з боку держави заходи примусового впливу – призупинення або припинення дії дозволу на здійснення нотаріальної діяльності.

У Великій Британії схожі засади правового забезпечення організації та діяльності нотаріату. Відсутність спеціального нормативно-правового акту у даній сфері зумовлює потребу у використанні правових звичаїв, зокрема, торговельного права, судових прецедентів та статутів, які містять порядок вчинення окремих видів нотаріальних дій. У цій країні існує кілька груп нотаріусів, у яких до претендентів на посаду ставлять різні вимоги. Зокрема, в Англії та Уельсі працює три групи нотаріусів: загальні нотаріуси, територіальною компетенцією яких охоплюються всі частини Англії та Уельсу; окружні нотаріуси, які є практикуючими солісіторами та які діють у межах визначеної території – нотаріального округу; церковні нотаріуси, призначені зі складу архіваріусів церковних судів, та які є за посадою солісіторами і здійснюють свою діяльність при судах.

Британський нотаріат характеризується не тільки такою ознакою, як класовість, але йому притаманна також спеціалізація нотаріусів за видами діяльності або за країнами, за законодавством і на мові якої здатний діяти даний нотаріус. Такий підхід не характерний для нотаріату Сполучених Штатів Америки, в яких нотаріуси мають діяти в межах відповідної території діяльності – округу – з неможливістю спеціалізуватися на певних видах діяльності [11, с. 158].

Висновки. Проведений аналіз правового регулювання нотаріальної діяльності різних правових систем дав змогу зробити наступні висновки: по-перше, організація нотаріальної діяльності залежить від типу правової системи країни; по-друге, нотаріат можна розподілити на два основних типи: нотаріат англосаксонської та романо-германської системи права; по-третє, в період загальної глобалізації стандартизація надання нотаріальних послуг має підвищити рівень забезпечення захисту прав і свобод громадян.

Новий реформований нотаріат, як публічно-правовий інститут, має забезпечити позасудову охорону та захист прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб, територіальної громади, а також держави шляхом вчинення у межах безспірних правовідносин нотаріальних дій, передбачених законом і заснований на єдиних принципах,

формах і методах організації та здійснення нотаріальної діяльності, а також державного регулювання цієї діяльності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гулевська Г. Ю. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання нотаріальної діяльності та пріоритети запозичення в Україні / Г. Ю. Гулевська // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 7. – С. 57–61.
2. Карнарук Н. В. Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Наталія Віленівна Карнарук. – Ірпінь, 2007. – 168 с.
3. Устройство немецкого нотариата [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mirnot.narod.ru/germ.html>.
4. Нотариат Франции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mirnot.narod.ru/fran.html>.
5. Ільїна Ю.П. Особливості правового статусу нотаріуса у деяких зарубіжних країнах / Ю.П.Ільїна // Науковий вісник гуманітарного університету. – 2013. – № 5. – С. 148–153.
6. Системи нотаріату в Австрії та Німеччині // Нотаріат для вас. — 2000. — № 6. — С. 44–48.
7. Висеканкцев О. О. Система організації нотаріату: закордонний досвід / О. О. Висеканцев // Публічне право. – 2012. – № 4 (8). – С. 411–415.
8. Нотаріат у Греції // Нотаріат для вас. – 2003. – № 11. – С. 41–52.
9. Бондарева М.В. Англосаксонський нотаріат: особливості організації та функціонування / М.В.Бондарева // Університетські наукові записки. – 2006. – № 3-4. – С. 153–159.
10. Кравченко Т. К вопросу о модельном законодательстве / Т. Кравченко // Юриспруденція: теорія і практика. – 2005. – № 11. – С. 23–27.
11. Гулевська Г. Ю. Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Гулевська Ганна Юріївна. – Запоріжжя, 2004. – 206 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кондратенко Віталій Миколайович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри галузевого права Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

УДК 351.851:378

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ЗАМОВЛЕННЯ НА ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Микола ЛЕГЕНЬКИЙ (Львів)

Розкриваються особливості нормативного забезпечення формування та розподілу державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою. Виявлено юридичні невідповідності чинних нормативних актів. Запропоновано нові підходи до концепції формування та розподілу державного замовлення.

Ключові слова: державне замовлення, вища освіта, державні замовники, виконавці державного замовлення.

Раскрываются особенности нормативного обеспечения формирования и распределения государственного заказа на подготовку специалистов с высшим образованием. Выявлено юридические несоответствия действующих нормативных актов. Предложены новые подходы к концепции формирования и распределения государственного заказа.

Ключевые слова: государственный заказ, высшее образование, государственные заказчики, исполнители государственного заказа.

Peculiarities of the regulatory framework for the formation and distribution of the state order in the training of specialists in higher educational institutions of Ukraine are defined in the article. Legal inconsistency of applicable regulations is indicated. New approaches to the concept of formation and distribution of the state order are nominated.

Key words: public order, higher education, state clients and performers of the state order.

Постановка проблеми. Кожного року вступна кампанія немов лакмусовий папірець виявляє все більше і більше проблем, пов'язаних з формуванням і розміщенням державного замовлення на підготовку фахівців у вищих навчальних закладах. Причому будь-яка спроба видозмінити, поліпшити, удосконалити, реформувати цю процедуру призводить лише до погіршення ситуації, заганняючи її в глухий кут. І подібна ситуація у першу чергу пов'язана з тим, що ці видозміни намагаються вносити в межах існуючої системи формування державного замовлення, яку краще за все можна назвати відсутністю системи.